

✓ NHÌN LẠI SỰ NGHIỆP CỦA CỰU HOÀNG
NORODOM SIHANOUK VÀ TƯƠNG LAI CHÍNH TRỊ
CAMPUCHIA THỜI KỲ HẬU SIHANOUK

Trần Việt Thái*

Tóm tắt

Ngày 15/10/2012, cựu hoàng Norodom Sihanouk, một nhân vật lịch sử đặc biệt, một chính trị gia có tên tuổi, có tầm cỡ ở khu vực và trên thế giới đã qua đời tại Bắc Kinh, hưởng thọ 89 tuổi. Đây là sự kiện quan trọng, có tác động không chỉ tới đất nước Campuchia, mà còn tới quan hệ quốc tế ở khu vực. Do vậy, đánh giá đúng, đầy đủ và có chiều sâu về vai trò và di sản của ông, cũng như tác động của việc ông qua đời đối với tương lai chính trị của Campuchia, tới quan hệ Việt Nam - Campuchia là nhiệm vụ quan trọng, rất cần thiết nhưng cũng không đơn giản. Bài viết này cố gắng đánh giá một cách khách quan nhất về vai trò lịch sử và di sản của Norodom Sihanouk đối với đất nước Campuchia, với quan hệ Việt Nam - Campuchia và từ đó dự báo một số nét lớn về tương lai chính trị của Campuchia thời kỳ hậu Sihanouk.

Từ khóa: Campuchia, sự nghiệp chính trị, cựu hoàng Norodom Sihanouk

* TS, Phó Viện trưởng Viện Nghiên cứu Chiến lược, Học viện Ngoại giao. Bài viết thể hiện quan điểm riêng của tác giả, không nhất thiết phản quan điểm nơi tác giả đang công tác.

Nhìn lại sự nghiệp chính trị của Sihanouk

Norodom Sihanouk sinh ngày 31/10/1922, là con trai của cựu Quốc vương Norodom Suramarit và hoàng hậu Sisowath Kossamak.¹ Trong 63 năm tham gia chính trường (từ 1941 tới 2004) và 8 năm “về hưu” (2004 – 2012), N. Sihanouk đã có 2 lần làm vua, 2 lần làm thái tử, 1 lần làm Chủ tịch nước, 2 lần làm Thủ tướng, 1 lần làm Quốc trưởng, 1 lần làm Thái Thượng hoàng (đó là chưa kể nhiều “chức vụ” khác trong thời kỳ lưu vong ở Trung Quốc từ 1979 – 1991).² Tuy nhiên, phần lớn các chức vụ này đều mang tính tượng trưng.³ Thời kỳ trị vì dài nhất và thực quyền nhất của ông là từ 9/11/1953 đến 18/3/1970 (tổng cộng khoảng 17 năm cho đến khi bị Lon Nol làm đảo chính, lật đổ).

Ngay từ rất sớm Sihanouk đã chứng kiến và buộc phải dính líu tới rất nhiều biến chuyển to lớn, dồn dập của Campuchia, của khu vực và thế giới trong một giai đoạn lịch sử sôi động (thập kỷ 40 của thế kỷ 20). Với tư cách là Vua/Quốc vương Campuchia, ông buộc phải tỏ thái độ hoặc trực tiếp xử lý nhiều vấn đề: (i) trong hoàng tộc là sự tranh chấp quyết liệt giữa hai hệ tộc Norodom (nội tộc) và Sisowath (ngoại tộc); (ii) ngoài xã hội là phong trào tri thức, phong trào sư sãi đòi cải cách, đòi độc lập, đòi dân chủ... nổi lên mạnh mẽ; (iii) trên cổ ông là hai tròng Pháp và Nhật Bản với rất nhiều mảnh khoe chính trị để tìm mọi cách giữ quyền

¹ Thời trai trẻ, Sihanouk đã từng là một “playboy” (tay chơi) có hạng. Ông có 7 bà vợ, rất nhiều mối tình và có ít nhất 14 người con. Sự phong lưu, đa tình là đặc điểm xuyên suốt trong cả cuộc đời của Sihanouk, ngay cả trong những năm tháng đi lưu vong hoặc trong thời kỳ bị Khmer đỏ giam lỏng (Sihanouk đã viết công khai và tự thừa nhận về điểm này trong cuốn tự truyện: “*Những kỷ niệm êm dịu và cay đắng*” xuất bản vào những năm 1960).

² Sách kỷ lục Guinness đã đưa tên Norodom Sihanouk vào danh sách các chính khách giữ nhiều vị trí nhất trong lịch sử nhân loại. (Nguồn: www.worldguinnessrecords.com)

³ Năm 1941, Sihanouk được thực dân Pháp đưa lên ngôi vua lúc mới 19 tuổi với ý định dùng làm một ông vua bù nhìn để bảo. Tuy nhiên, thực tiễn lại trái với những tính toán của người Pháp.

cai trị (khi thì thỏa hiệp để lợi dụng nhau, khi thì Nhật hất cẳng Pháp không thương tiếc, buộc ông phải đứng ra làm vua một Vương quốc Campuchia “độc lập trong khối thịnh vượng chung Đông Á”); (iv) tiếp đó là sự đầu hàng của bè lũ phát-xít, sự vùng lên giành độc lập ở các nước thuộc địa, đặc biệt là phong trào cách mạng rầm rộ ở nước láng giềng Việt Nam đã có những tác động vô cùng sâu rộng tới tình hình chính trị Campuchia lúc đó, thúc đẩy sự hình thành các nhóm chính trị mới ở Campuchia, mà nổi bật nhất là phong trào kháng chiến chống Pháp của mặt trận Khmer Issarak.⁴ Trong thời kỳ này, Sihanouk đã bắt đầu làm quen với chính trị và dần trở nên từng trải trên chính trường.

Sự nghiệp chính trị của Sihanouk trải dài hơn 7 thập kỷ (từ 1941 – 2012) với rất nhiều thăng trầm, nhưng tựu chung lại có 5 giai đoạn với những vai trò hoàn toàn khác nhau:

Giai đoạn 1941 – 1953: Sihanouk và nền độc lập của Campuchia

Đa phần dư luận cho rằng trong giai đoạn này, vai trò và tên tuổi của ông gắn liền với nền độc lập của Campuchia; người dân Campuchia coi Quốc vương Sihanouk là “cha đẻ” của nền độc lập của Campuchia.

Cuối những năm 1940 và đầu những năm 1950, tình hình Campuchia, Đông Dương và thế giới lúc đó diễn biến vô cùng phức tạp. Ở Đông Dương, Pháp đang phải dốc toàn lực để đối phó với cuộc kháng chiến của nhân dân Việt Nam. Tình hình nội bộ Pháp sau thế chiến thứ hai, cả về chính trị, quân sự và tài chính, rất bi đát. Các lực lượng Pháp ở Đông Dương phải nhờ tới sự trợ giúp của Mỹ, phải căng mỏng ra nhiều nơi và bị hút vào hai miền Nam, Bắc Việt Nam, nhất là ở Điện Biên Phủ. Chính trong bối cảnh đó, để tránh bị mang tiếng là một “ông vua bù nhìn” và khẳng định vai trò trên chính trường Campuchia, bắt đầu từ

⁴ Ngô Diên (1991), *Campuchia – Nhìn lại và suy ngẫm*, Hà Nội, trang 15 – 16.

tháng 2/1953, N. Sihanouk đã tiến hành cuộc vận động ngoại giao, mà ông tuyên truyền rầm rộ với tên gọi “cuộc thập tự chinh thần thánh của Quốc vương vì nền độc lập của Campuchia”, đòi Pháp “trao trả độc lập cho Campuchia”. Chính trong bối cảnh đó, ngày 9/11/1953, Pháp đã ký hiệp ước “trao trả độc lập” cho Campuchia.⁵

Tuy nhiên phải thấy là việc Pháp bày trò “trao trả độc lập cho Campuchia” đã được tính toán rất kỹ với hai mục đích: *Một là*, để dồn toàn bộ lực lượng tinh nhuệ nhất của Pháp ở Đông Dương lúc đó nhằm đối phó với Việt Minh ở Điện Biên Phủ. *Hai là*, Pháp cũng nhân dịp này tỏ ra hào phóng, “ban ơn” cho Sihanouk. Pháp tính toán rằng sau khi giành thắng lợi ở Điện Biên Phủ, họ sẽ quay lại đối phó với Sihanouk vì cho rằng ông không phải là trở ngại chính đối với người Pháp ở Đông Dương ở thời điểm đó. Đây là âm mưu của Pháp nhằm chia rẽ ba nước Đông Dương với một mũi tên nhắm hai đích. Nhưng Pháp đã không lường hết được tình hình. Họ bị thất bại thảm hại ở Điện Biên Phủ và ngay sau đó buộc phải ký Hiệp định Giơ-ne-vơ công nhận nền độc lập, chủ quyền, thống nhất và toàn vẹn lãnh thổ của ba nước Đông Dương, trong đó có Campuchia – điều mà Pháp hoàn toàn không muốn.

⁵ Trên thực tế, đến năm 1954, các lực lượng Khmer Issarak, với sự trợ giúp đặc lực của các lực lượng cách mạng Việt Nam, đã giải phóng và làm chủ nhiều vùng rộng lớn ở nông thôn Campuchia. Giai đoạn 1953 – 1954, ở Campuchia hầu như không còn một đơn vị lính Pháp nào. Việc Pháp bày trò “trao trả độc lập” cho Sihanouk thực ra là trao trả cái mà Pháp không có trong tay (hay nói chính xác hơn là chỉ còn về danh nghĩa) cho Sihanouk. Tuy “Cuộc thập tự chinh” của Sihanouk chỉ kéo dài chưa đầy 9 tháng nhưng “lại thành công vang dội” so với cuộc đấu tranh giành độc lập dân tộc với biết bao hy sinh xương máu của các lực lượng Khmer Issarak kéo dài tới 24 năm (từ 1930 – 1954) nhưng lại thất bại trong đau đớn và bị lịch sử lãng quên (do sự can thiệp thô bạo của các nước lớn).

Giai đoạn 1953 – 1970: Sihanouk và chính sách ngoại giao trung lập

Do tình thế lúc đó, đặc biệt là việc các lực lượng cách mạng Campuchia mất đi sự ủng hộ to lớn của Việt Minh⁶ và phải giải giáp tại chỗ sau Hiệp định Giơ-ne-vơ, để củng cố “thành quả độc lập mới giành được”, Quốc vương Sihanouk đã nhanh chóng giương cao ngọn cờ độc lập dân tộc, một vũ khí vô cùng hiệu quả, để kêu gọi nhân dân đoàn kết chống lại đế quốc thực dân.

Về đối ngoại, Quốc vương Sihanouk lựa chọn chính sách ngoại giao hòa bình, trung lập, không tham gia bất cứ liên minh chính trị hoặc sự nào, tiếp nhận viện trợ từ mọi phía, miễn là không có điều kiện ràng buộc, tạo điều kiện cho Campuchia bảo vệ độc lập, chủ quyền và đẩy mạnh công cuộc xây dựng phát triển đất nước. Bởi vậy, trong giai đoạn này, chính sách hòa bình, trung lập đã giúp làm cho đất nước Campuchia có những thay đổi thực chất. Dưới sự lãnh đạo của ông, Campuchia đã đạt được những thành tựu quan trọng như đã góp phần bảo vệ độc lập, chủ quyền và toàn vẹn lãnh thổ, đem lại môi trường hòa bình và an ninh cho Campuchia trong một thời gian ngắn, tranh thủ viện trợ của cả hai phe, tạo điều kiện thuận lợi để phục hồi và phát triển kinh tế Campuchia.⁷

⁶ Một số đơn vị chủ lực của Việt Nam đang tiến vào Campuchia thì được lệnh của trên buộc phải rút ra Bắc. Do vậy, các lực lượng cách mạng Campuchia lại càng bị cô lập. Lực lượng cánh mạng Khmer Issarak thời gian này chịu tổn thất lớn. Lon Nol và bọn tay sai đã lòng bắt người của lực lượng cánh mạng Khmer Issarak: ở nông thôn, sử dụng nhiều biện pháp đàn áp đã man những người theo kháng chiến như chặt đầu bêu cộc, ám sát... Ở thành thị, chúng đóng cửa, gây sức ép với các tờ báo của Đảng, bắt giam, đe dọa các đồng chí hoạt động công khai, sử dụng nhiều biện pháp, thù đoạn xảo quyệt như đối chất với Vua cha, khủng bố, ám sát (ví dụ như vụ ám sát đồng chí Nop Bophan – chủ bút tờ báo Nhân dân)

⁷ Năm 1955 Campuchia chỉ có 2 trường đại học (học viện) và 347 sinh viên đại học, đến năm 1968 đã có 48 trường đại học (học viện) và 10.800 sinh viên; bệnh viện tăng

Tuy nhiên, chiến tranh ngày càng lan rộng ở Đông Dương và Sihanouk không còn có thể trung lập như trước. Quan hệ của Sihanouk với Mỹ và các phe phái thân Mỹ ở Campuchia và miền Nam Việt Nam trở nên xấu đi. Cảm thấy lợi ích và chính sách độc lập, trung lập của mình bị đe dọa, chính sách của ông và Campuchia giai đoạn này dần trở nên thiên tả: Campuchia ngày càng có quan hệ chặt chẽ với phe XHCN; có thái độ tích cực, lập quan hệ ngoại giao với Việt Nam Dân chủ Cộng hòa, công nhận đại diện của Mặt trận dân tộc giải phóng miền Nam Việt Nam, công nhận Chính phủ cách mạng lâm thời cộng hòa miền Nam Việt Nam.⁸ Việc Campuchia thực hiện chính sách trung lập tích cực như trên là rất có lợi cho cách mạng Việt Nam, đồng thời cũng đem lợi ích cho ông và Campuchia khi bị Mỹ và đồng minh đe dọa. Có thể nói đây là giai đoạn Quốc vương Sihanouk có quan hệ tốt nhất với Việt Nam, tạo được uy tín và ảnh hưởng đáng kể đối với ban lãnh đạo và nhân dân Việt Nam.⁹

Giai đoạn 1970 – 1978: Lưu vong và bị giam lỏng

Đây là giai đoạn mà vai trò và ảnh hưởng của Quốc vương Sihanouk xuống tới mức thấp nhất trong sự nghiệp và cũng là thời kỳ mà ông gặp nhiều khó khăn trong cuộc sống. Sau cuộc đảo chính của Lon Nol (1970), ông phải lưu vong ở nước ngoài tới tháng 4/1975. Bị ám ảnh

từ 16 (1955) lên đến 59 (1968); sản lượng thóc gạo tăng từ 1.484.000 tấn lên đến 3.251.000 tấn; doanh nghiệp nhà nước và liên doanh từ con số 0 tăng lên 57 doanh nghiệp; nhà máy công nghiệp vừa và nhỏ tăng từ 650 doanh nghiệp lên đến 3.700 doanh nghiệp...

⁸ Ở Việt Nam lúc đó có 3 lực lượng chính trị chủ chốt là chính quyền ngụy Sài Gòn do Mỹ ủng hộ, Việt Nam Dân chủ Cộng hòa và Chính phủ cách mạng lâm thời Cộng hòa miền Nam Việt Nam, trong đó chính quyền ngụy Sài Gòn có thái độ rất xấu đối với Sihanouk và Campuchia, do vậy Sihanouk đã chọn cách "chơi với những lực lượng Việt Nam ít xấu hơn" đối với mình để giảm thiểu thiệt hại và dùng "đờ" (chính phủ Việt Nam Dân chủ Cộng hòa và chính phủ lâm thời cộng hòa miền Nam Việt Nam) để kiềm chế "xanh" (ngụy Sài Gòn).

⁹ Nhưng vì tỏ ra quá thân với Việt Nam nên ông lại trở thành đối tượng cần phải loại bỏ.

bởi quyền lực và mong muốn sớm trở lại đất nước, ông đã mắc phải một loạt sai lầm to lớn, đó là việc ông quyết định đứng về phe Khmer đỏ để đấu tranh chống lại Lon Nol và chính quyền thân Mỹ ở Campuchia. Sau khi chế độ thân Mỹ của Lon Nol sụp đổ (tháng 4/1975), Sihanouk vẫn không nhận ra bản chất diệt chủng và phản động của Khmer đỏ, vẫn ảo tưởng rằng sự hợp tác của mình với Khmer đỏ cộng với vai trò, uy tín to lớn trong quá khứ sẽ giúp ông có một vị trí xứng đáng trong chế độ Campuchia Dân chủ. Nhưng trái lại, khi trở về Phnom Pênh, ông đã bị giam lỏng cho đến ngày 9/1/1979.¹⁰

Đầu những năm 1980, ông đã chủ động viết 2 cuốn hồi ký, bao gồm "Người tù của Khmer đỏ" và cuốn "Chiến tranh và hy vọng". Mục đích thực của việc xuất bản 2 cuốn hồi ký này là nhằm thanh minh về vai trò của ông trong giai đoạn 1970 – 1979, đồng thời nhằm lấy lại thể diện của Vua cha đã bị mất đi trong giai đoạn hợp tác với Khmer đỏ.

Giai đoạn 1979 – 1991: Trở thành công cụ của người khác

Đây lại là thời gian lưu vong của Quốc vương Sihanouk tại Trung Quốc và dường như cái gọi là Chính phủ Liên hiệp Kháng chiến ba phái (Khmer đỏ, hoàng gia và Son Sann) để chống lại chính quyền cách mạng nhân dân Campuchia.

Khi mới sang Bắc Kinh, Sihanouk đã viết 3 bức thư (đề ngày 7, 21/10 và 11/11/1979) gửi cố Thủ tướng Phạm Văn Đồng để bày tỏ rằng (i) "chế độ của Heng Samrin chỉ là bù nhìn"; (ii) chỉ có ông mới là người đại diện cho những người yêu nước Campuchia và là lãnh tụ quốc gia duy nhất được toàn thể nhân dân Campuchia công nhận; và (iii) đề nghị

Cho đến nay, ở Campuchia, giới trí thức và không ít người dân Campuchia, tuy không nói ra công khai, nhưng vẫn còn chỉ trích ông vì đã cộng tác với bọn Khmer đỏ diệt chủng giết hại đồng bào mình.

đàm phán nhằm xây dựng một nước Campuchia độc lập, trung lập và xây dựng lại quan hệ giữa hai nước. Tuy nhiên, do sức ép của Trung Quốc, do mong muốn sớm trở về Campuchia nên tới tháng 6/1982, ông đã chấp nhận đứng ra làm Chủ tịch của cái gọi là Chính phủ Liên hiệp ba phái Khmer kháng chiến lưu vong tại Bắc Kinh.

Đây thực chất chỉ là một hư danh vì lực lượng của ông khi đó là không đáng kể (lúc cao nhất cũng chỉ khoảng 5.000 người), ông không có thực quyền, không chỉ đạo được hai phái kia là Khmer đỏ (Pol Pot) và Khmer xanh (Son Sann) và phải phụ thuộc hoàn toàn vào Trung Quốc. Chính phủ Liên hiệp ba phái chỉ tồn tại trên danh nghĩa; giữa các lực lượng ba phái có thâm thù sâu sắc và đấu đá nhau quyết liệt. Họ ngồi lại với nhau chẳng qua là vì tình thế bắt buộc và dưới sự bảo trợ của Trung Quốc. Ông đã trở thành con bài để nước ngoài lợi dụng phục vụ cho các mục tiêu chính trị của họ ở Campuchia. Họ muốn sử dụng vai trò, uy tín của Sihanouk – với tư cách là nhân vật duy nhất của Campuchia được cộng đồng quốc tế chấp nhận – để che đậy cho bản chất diệt chủng gê-gôm của Khmer đỏ trong Chính phủ Liên hiệp ba phái lưu vong. Khmer đỏ là lực lượng quân sự tại chỗ mạnh nhất lúc đó. Họ cần cả vai trò của Sihanouk và Khmer đỏ. Nếu không có Quốc vương Sihanouk, chính phủ đó sẽ không được cộng đồng quốc tế chấp nhận và không thể tồn tại và Khmer đỏ không thể được cộng đồng chấp nhận dù đã đổi tên thành Campuchia Dân chủ.

Là một con người từng trải, hiểu rõ những điểm mạnh, điểm yếu của mình, Ông không chịu ngồi yên, dù thực lực không có gì đáng kể, nhưng đã nhanh chóng lập ra đảng bảo hoàng với tên gọi Mặt trận Dân tộc Thống nhất vì Độc lập, Hòa bình và Hợp tác Campuchia (FUNCINPEC). Đây là một bước đi khôn ngoan, có tầm nhìn xa và

FUNCINPEC cũng là công cụ chính trị duy nhất của Sihanouk trên chính trường Campuchia suốt từ 1979 cho đến khi ông qua đời.¹¹

Trong suốt 13 năm lưu vong tại Trung Quốc, Sihanouk đã không ít lần muốn thoát khỏi sự kiểm tỏa của lực lượng nước ngoài bằng nhiều cách như sang Bình Nhưỡng “đi an dưỡng”, đi thăm nhà lãnh đạo Kim Nhật Thành hoặc đã vài ba lần ông từ chức Chủ tịch Chính phủ Liên hiệp 3 phái để phản đối việc Khmer đỏ tiếp tục giết hại dân thường và tấn công cả vào lực lượng của Sihanouk... nhưng tất cả đều không thành công. Từ năm 1987, sau nhiều lần trì hoãn, cuối cùng ông cũng đã mở được kênh đối thoại trực tiếp với Thủ tướng Hun Sen, trong đó có ít nhất lần hai phía đã gần đạt được thỏa thuận, nhưng cuối cùng đều bị lực lượng nước ngoài phá và cuộc gặp thất bại.

Giai đoạn từ 1991 – 2012: Trở lại quê hương và “về hưu”

Kể từ cuối những năm 1980, tình hình thế giới và khu vực châu Á - Thái Bình Dương diễn biến rất nhanh chóng, phức tạp. Quan hệ giữa các nước lớn chuyển từ đối đầu sang đấu tranh trong cùng tồn tại hòa bình. Các nước lớn chủ trương thúc đẩy hợp tác nhằm giải quyết các vấn đề quốc tế để tập trung vào nội bộ. Do vậy, vấn đề Campuchia dần đi vào giải pháp. Sau nhiều cuộc thương lượng và đấu tranh ngoại giao quyết liệt, cuối cùng Sihanouk, với sự giúp đỡ to lớn của Trung Quốc, đã trở về Campuchia với tư cách Chủ tịch Hội đồng Dân tộc tối cao (SNC) Campuchia. Sau cuộc tổng tuyển cử do Liên Hợp Quốc bảo trợ năm 1993, Sihanouk đã trở thành Quốc trưởng/Quốc vương, Norodom Ranaridh đã trở thành Thủ tướng thứ nhất chính phủ hoàng gia Campuchia. Mặc dù theo Hiến pháp Campuchia, Quốc vương chỉ “trị vì

¹¹ Đây cũng là lý do vì sao sau khi Sihanouk mất đi, FUNCINPEC xuống dốc không phanh, mất dần vai trò trên chính trường Campuchia. Hiện hoàng gia Campuchia không còn nhân vật đủ tầm cỡ để sử dụng được công cụ này.

nhưng không cai trị”, song ông vẫn tiếp tục phát huy vai trò đặc biệt của mình trong cuộc đấu tranh chính trị phức tạp ở Campuchia. Sau 11 năm trở lại với vị trí Quốc vương, ngày 7/10/2004, do sức khỏe kém, ông đã tuyên bố thoái vị, nhường ngôi cho người con trai chung với bà hoàng Monique là Quốc vương Norodom Sihamoni.

Tổng cộng, trong giai đoạn này, Sihanouk có ít nhất ba lần tuyên bố rời bỏ quyền lực, nhưng rồi lại quay lại. Nhưng từ 2004, do tuổi cao và bệnh tật, ông phải thường xuyên sang Trung Quốc sống và chữa bệnh, do vậy vai trò chính trị của ông cũng chỉ còn mang tính biểu tượng và về cơ bản Quốc vương Sihanouk đã rời khỏi chính trường kể từ 2004. Về cuối đời, ông đã cho lập một trang web công khai (tại địa chỉ: www.norodomsihanouk.info) để viết về bản thân và hoàng gia, nhiều hơn là để bày tỏ chính kiến và tham gia vào chính trường.

Từ khi trở về Campuchia năm 1991, đáng chú ý thái độ của Sihanouk đối với Việt Nam khác hẳn những lãnh đạo Campuchia còn đang cầm quyền. Trong khi các lãnh đạo đương chức của Campuchia có những quan điểm khác nhau về Việt Nam thì ông lại có những phát ngôn đúng mực, đã đánh giá đúng công lao to lớn của Việt Nam giúp giải phóng nhân dân Campuchia và dân tộc Khmer khỏi họa diệt chủng. Lần cuối cùng, Quốc vương Sihanouk và cả gia đình thăm Việt Nam là tháng 6/2010.¹²

Nói tóm lại, Quốc vương Sihanouk đã sống một cuộc đời vô cùng thăng trầm, với nhiều sóng gió, gắn liền với lịch sử thăng trầm của đất nước Campuchia. Trong bất kỳ hoàn cảnh nào, dù là trên ngai vàng hay

¹² Một số thông tin về chuyến thăm này của N. Sihanouk tới Việt Nam có thể được tìm thấy trên trang website chính thức của Bộ Ngoại giao Việt Nam tại địa chỉ: www.mofa.gov.vn

đi lưu vong, hay trong thời kỳ bị giam lỏng, Sihanouk vẫn sống rất phong lưu. Chính cuộc đời thăng trầm đó đã giúp ông rèn luyện nên sự từng trải và nhạy cảm về chính trị. Dù gặp nhiều khó khăn và phải quan hệ với nhiều thế lực mạnh hơn mình gấp bội, nhưng Quốc vương Sihanouk đều đã vượt qua và đã để lại nhiều di sản cho nhân dân và đất nước Campuchia.

Đánh giá của các nước về vai trò và di sản của Sihanouk

Quan hệ của Sihanouk với Trung Quốc và đánh giá của Trung Quốc về Sihanouk

Quốc vương Sihanouk là nhà lãnh đạo duy nhất trên thế giới duy trì quan hệ mật thiết với các nhà lãnh đạo cấp cao của Trung Quốc trong thời gian rất dài (suốt từ 1953 đến ngày mất, tổng cộng 60 năm liên tục). Từ 1979 - 1991, Sihanouk được phép "định cư" ở Bắc Kinh, được chính phủ Trung Quốc chu cấp toàn bộ. Từ khi trở về Campuchia năm 1991, lấy cố Sihanouk đã về nước làm Vua và "có lương" của chính phủ Campuchia, và đặc biệt là từ sau 1997, khi Trung Quốc chuyển hẳn sang chơi con bài Hun Sen và CPP, Trung Quốc đã cắt giảm một phần đáng kể chi phí tài chính cho Sihanouk. Trung Quốc cũng lấy lại một căn biệt thự mà Sihanouk vẫn dùng làm nơi tiếp khách và cả khu văn phòng trước đây được dùng làm "văn phòng" của Chính phủ Liên hiệp ba phái do Sihanouk đứng đầu (nay là một phần trong khuôn viên của Viện Nghiên cứu các vấn đề quốc tế của Bộ Ngoại giao Trung Quốc, thuộc khu Đông Đơn, Bắc Kinh).

Từ khi "về hưu" năm 2004, mỗi năm ông đều sang sống và khám chữa bệnh ở Trung Quốc ít nhất 6 tháng. Theo thỏa thuận đạt được giữa các phe phái ở Campuchia từ năm 1991, đại sứ của Campuchia tại Bắc Kinh luôn là người của hoàng gia/FUNCIPEC. Quốc vương Sihanouk bị rất nhiều bệnh tật như đau dạ dày, ung thư tiền liệt tuyến, tim mạch, cao

huyết áp... “Sihanouk đã ăn cơm Trung Quốc, uống thuốc Trung Quốc từ quá lâu. Nếu không có thuốc của Trung Quốc, có thể Sihanouk đã qua đời từ lâu”.¹³ Chính vì những mối thâm giao và thâm tình như vậy, nên Sihanouk luôn coi Trung Quốc là “tổ quốc thứ hai” của mình và ông cũng coi Bắc Kinh là “bến đỗ” mỗi khi chính trường Campuchia nổi sóng hoặc khi có vấn đề về sức khỏe.

Ngày 15/10/2012, ngay sau khi biết tin Sihanouk chết, tất cả các lãnh đạo cấp cao nhất của Trung Quốc đều đã đến viếng hoặc gửi vòng hoa chia buồn. Thủ tướng Trung Quốc Ôn Gia Bảo lúc đó đã gửi lời chia buồn và ca ngợi ông Sihanouk đã hiến dâng cuộc đời “cho việc tăng cường tình hữu nghị giữa nhân dân Trung Quốc và Campuchia, và cả nhân ông là một người bạn tốt của nhân dân Trung Quốc”.¹⁴ Bộ Ngoại giao Trung Quốc đã sử dụng cụm từ “người bạn vĩ đại của nhân dân Trung Quốc” (weida pengyou) thay vì cụm từ “bạn cũ của nhân dân Trung Quốc” (lao pengyou) như vẫn thường sử dụng từ trước đến nay. Dư luận báo chí Trung Quốc cũng sử dụng cụm từ “người bạn vĩ đại của nhân dân Trung Quốc” để nói về Sihanouk.¹⁵

Cộng đồng quốc tế đánh giá về Sihanouk

Nhiều chuyên gia cho rằng Campuchia sẽ không bao giờ có một nhà vua nào đóng vai trò như Quốc vương Sihanouk từng có và cũng sẽ không có nhà vua nào có được quyền lực và quan tâm chính trị giống

¹³ Lời của một cán bộ ngoại giao người Campuchia công tác tại ĐSQ Campuchia ở Bắc Kinh trong trao đổi trực tiếp với tác giả tháng 1/2007.

¹⁴ Theo APF ngày 15/10/2012.

¹⁵ 于泽远: “中国人民的伟大朋友,” 北京报道. (Vu Trạch Viễn (2012), “Người bạn vĩ đại của nhân dân Trung Quốc”, Bắc Kinh). Trên đây chỉ là những đánh giá công khai của Trung Quốc về Sihanouk, chắc chắn Trung Quốc cũng có những đánh giá riêng, thực chất về Sihanouk nhưng tác giả không tìm được tài liệu gốc, nên không thể có bình luận gì hơn.

nư ông. Do ông có vai trò đặc biệt trong vấn đề độc lập hòa bình của Campuchia nên sau năm 2004 mặc dù ông đã thoái vị nhưng vai trò và uy tín của ông ít nhiều vẫn có sức nặng đối với chính quyền Campuchia đương thời và nhân dân Campuchia.

Giám đốc Học viện Ngoại giao - Bộ Ngoại giao Nga, ông Alexander Lukin đánh giá cựu Vương Norodom Sihanouk là một thủ lĩnh đã chiếm được lòng mến phục của nhân dân, một nhân vật vừa điển hình vừa giàu sắc thái, có thể xếp ngang với các nhà lãnh đạo xuất chúng từ "thế giới thứ ba" như Jawaharlal Nehru, Sukarno, Ne Win hay Gamal Abdel Nasser (cố Tổng thống Ai Cập).¹⁶

Nhật Bản coi Sihanouk là "người bạn quan trọng" đồng thời gọi ông là nhân vật then chốt trong vấn đề hòa bình của Campuchia. Thư ký nội các Nhật Bản nói: "không có ông, tiến trình hòa bình ở Campuchia sẽ không thể thành công như vậy".¹⁷

Nguyên Ngoại trưởng Australia Gareth Evans, người khởi xướng kế hoạch hòa bình của Liên Hiệp Quốc ở Campuchia hơn 20 năm trước, miêu tả Norodom Sihanouk là "một người ngoại hạng"; là "người đoàn kết dân tộc, là nhân tố chính tổ chức các cuộc đàm phán hòa bình vào các năm 1989-1990, đem lại kết quả cuối cùng là chấm dứt nội chiến và sự thống trị của Khrmer Đỏ. Thật sự, ông là nhân vật không thể thiếu được trong lịch sử Campuchia hiện đại".¹⁸

Đối với chủ trương trung lập của Sihanouk, có ý kiến cho rằng Sihanouk khéo diễn trò đi trên dây, lúc nghiêng bên này, lúc nghiêng bên

¹⁶ Bài viết của Giám đốc Học viện Ngoại giao Nga, Alexander Lukin chia sẻ đánh giá về N. Sihanouk viết riêng cho Đài tiếng nói nước Nga, có thể truy cập tại địa chỉ: http://vietnamese.ruvr.ru/2012_10_18/91710405/

¹⁷ Vu Trạch Viễn, tài liệu đã dẫn.

¹⁸ Nguyên Ngoại trưởng Australia đánh giá về N. Sihanouk, truy cập tại địa chỉ: <http://antg.cand.com.vn/vi-vn/hautruong/2012/10/79277.cand>

kia. Nhưng bản chất của Sihanouk là như vậy. Tuy mang tiếng là độc lập, trung lập, nhưng Sihanouk luôn tìm cách cân bằng để lựa chọn những phương án tốt nhất hoặc ít xấu nhất cho bản thân và cho Campuchia. Dù sao đi nữa, phải thắng thần thừa nhận trong hoàn cảnh đặc thù của Campuchia, phải đứng giữa quá nhiều thế lực to lớn hơn mình gấp bội và phải xử lý quá nhiều mối quan hệ phức tạp, chính sách độc lập, trung lập là sự lựa chọn duy nhất đúng đắn. Đương kim Thủ tướng Campuchia Hun Sen cũng đang áp dụng một chính sách tương tự như Sihanouk nhưng với tên gọi khác là mở cửa và đa dạng hóa quan hệ.

Nói tóm lại, trong cuộc đời làm chính trị của mình trong bối cảnh tình hình quốc tế và khu vực diễn biến hết sức phức tạp, mặc dù thực lực không nhiều, lại phải đương đầu với những hoàn cảnh vô cùng phức tạp, với rất nhiều thế lực lớn hơn mình gấp bội, Quốc vương Sihanouk đã phải sử dụng mọi biện pháp để tồn tại và những gì mà ông ta đã làm được cho bản thân, cho hoàng tộc và cho đất nước Campuchia thực sự là đáng kinh ngạc và đáng trân trọng.

Di sản của Sihanouk

Tuy Sihanouk sinh ra phải thời loạn lạc, nhưng ông tỏ ra là người có khả năng chịu đựng cao độ và có thể thích nghi với mọi hoàn cảnh. Ông đã để lại ba di sản sau:

Thứ nhất, Sihanouk có công lao “giành lại độc lập dân tộc cho Campuchia” từ tay thực dân Pháp. Chính vì thế mà chế độ quân chủ ở Campuchia vẫn cứ tồn tại bất chấp việc có rất nhiều lực lượng muốn xóa bỏ họ (như trong thời kỳ Khmer Issarak, thời kỳ Lon Nol, thời kỳ Khmer đỏ và thời kỳ 1979 – 1991). Ngay cả Thủ tướng Hun Sen hiện nay vẫn theo đuổi và ủng hộ chế độ quân chủ. Quốc vương Sihanouk đã rất thành

Nghiên cứu Quốc tế số 3(106)

công trong việc bảo vệ chế độ cho hoàng gia và cho dòng họ.¹⁹ Đây cũng là di sản to lớn nhất của ông để lại cho thế hệ con cháu.

Thứ hai, Quốc vương Sihanouk đã tìm ra một hướng đi đúng đắn cho Campuchia trong bối cảnh đặc thù của đất nước Campuchia. Đó là chính sách hòa bình, độc lập, trung lập, không liên minh liên kết với bất kỳ ai, sẵn sàng nhận viện trợ của tất cả các bên miễn là không có điều kiện đi kèm. Chính sách này thậm chí đã được ghi vào hiến pháp Campuchia giai đoạn 1953 – 1970 và hiện nay vẫn đang được Chính phủ của Thủ tướng Hun Sen và CPP áp dụng (nhưng dưới hình thức khác).

Thứ ba, Quốc vương Sihanouk đã để lại một hình mẫu cho các thế lãnh đạo Campuchia sau này noi theo về cách ứng xử giữa các nước lớn, cách ứng xử giữa các lực lượng chính trị phức tạp và cách chèo lái con thuyền Campuchia trong muôn vàn khó khăn. Đặc biệt, ông đã biết biến cái của người khác thành của mình, sử dụng thành công bộ máy tuyên truyền và dù lực lượng không có nhiều nhưng đã đạt được kết quả ở mức tối đa có thể.²⁰

Tương lai Campuchia thời kỳ hậu Sihanouk

Quốc vương Sihanouk qua đời là một tổn thất to lớn cho Campuchia và đặc biệt là cho hoàng gia Campuchia. Ở Campuchia hiện nay có ba lực lượng chính trị chủ yếu là: Đảng Nhân dân Campuchia (CPP), Hoàng gia-đảng bảo hoàng FUNCINPEC, và lực lượng đối lập (gồm đảng Sam Rainsy và đảng Nhân quyền vừa với sát nhập). Sau khi Sihanouk qua đời, vai trò của hoàng gia và các lực lượng bảo hoàng ngày

¹⁹ Theo sử sách, Sihanouk thực ra không phải là dòng dõi con cháu các đời vua Ăng-co, mà là con cháu của vua Tachay thế kỷ thứ 14 (1299 – 1307). Có thể nói cuộc đời Sihanouk là đỉnh cao nhất của dòng họ Tachay trong hơn 700 năm qua ở Campuchia.
²⁰ Nói cách khác, Sihanouk đã biết khôn khéo chèo lái trong một không gian hẹp và có thể được coi là người “đã phát minh”, đã thực hiện thành công chính sách ngoại giao mềm dẻo cho Campuchia.

càng giảm vì: (i) Bản thân các lực lượng bảo hoàng rất yếu và bị chia rẽ nghiêm trọng; (ii) Hoàng gia Campuchia không có ngân sách riêng, phải phụ thuộc vào nguồn cung cấp tài chính của chính phủ. Thủ tướng Hun Sen đã từng nói: "Hoàng gia Campuchia hiện chỉ còn mấy héc-ta đất ở Phnom Pênh mà không còn vai trò gì"; (iii) Chính sách của Chính phủ Campuchia chỉ muốn hoàng gia đóng vai trò lễ tân, nghi thức mà không muốn trao thực quyền cho hoàng gia.

Khác với trường hợp Thái Lan – nơi mà hoàng gia cũng đã giương cao ngọn cờ độc lập dân tộc do có chính sách đối ngoại cây tre khôn khéo – hoàng gia Campuchia hiện nay chỉ là một lực lượng chính trị nhỏ, bị lép vế trước CPP và bị các thế lực chính trị khác chèn ép rất mạnh, do vậy Quốc vương và hoàng gia Campuchia chỉ còn đóng vai trò biểu tượng là chính và không thể so sánh với vai trò to lớn của hoàng gia Thái, đặc biệt là cá nhân vua Bhumibol.

Riêng về Vua Sihamoni, theo một số tài liệu của Campuchia và nước ngoài, Ông sống và học tập ở Cộng hòa Séc từ năm lên 9 đến 22 tuổi; ông nói tiếng Séc thành thạo hơn tiếng Khmer. Vua Sihamoni có cách nói chậm rãi, giọng nói trầm ấm, đọc diễn văn và diễn thuyết cũng khá thuyết phục. Nguyên nhân ông theo học ba-lê mà không học chính trị là vì hoàng thái hậu Monique chứng kiến cảnh tranh giành quyền lực giữa các thành viên hoàng tộc đã quyết định không cho con theo con đường chính trị. Nhưng thật trớ trêu, cuối cùng ông lại được chọn làm Vua. Sau 12 năm lên ngôi, cho đến nay có thể khẳng định Vua Sihamoni đã thành công ở cương vị mới.

Tuy không có được quá khứ hào hùng và vai trò, uy tín to lớn như vua cha, nhưng vua Sihamoni cũng đã khẳng định được vai trò không thể thay thế. *Thứ nhất*, Sihamoni không có mâu thuẫn hay hận thù gì với CPP và cá nhân Thủ tướng Hun Sen. Chẳng nào Sihamoni không can dự

vào chính trị thì sẽ không có vấn đề gì nảy sinh giữa ông và Thủ tướng Hun Sen, giữa hoàng gia và chính phủ Campuchia. *Thứ hai*, Sihamoni đã thành công trong việc giành được sự ủng hộ của dân chúng đối với cá nhân và với hoàng cung. Ông đã xây dựng được hình ảnh của cá nhân (ôn hòa) và hoàng cung với tư cách là tiếng nói đại diện cho người nghèo. *Thứ ba*, tính cách cá nhân của Sihamoni cũng rất gần gũi và thân thiện với mọi người. Khi lên làm vua, ông không còn sử dụng đội cận vệ là người Bắc Triều Tiên của vua cha Sihanouk, mà chuyển sang sử dụng cận vệ là người Khmer. Trong các cuộc tiếp dân, ông thường không đi cùng với cận vệ, thường bắt tay rất nhiều người dân để tỏ thân thiện. Tất cả những điểm này đều làm tăng uy tín cho Sihamoni. Ngay cả giới trẻ đã bày tỏ sự ngưỡng mộ và khâm phục Sihamoni. Đại sứ Séc tại Phnom Pênh đã từng nói: "Sihamoni là hàng xuất khẩu thành công nhất của Séc sang châu Á" và người Séc gọi Sihamoni là "Vua pha-lê của Campuchia". Vua Sihamoni cũng coi Pra-ha là quê hương thứ hai của mình (khác với vua cha coi Bắc Kinh mới là quê thứ hai). Đại sứ Trung Quốc tại Phnom Pênh cũng có lần cho biết tuy có ảnh hưởng tới hoàng gia và cá nhân Vua Sihamoni (do ông này hay sang Bắc Kinh thăm vua cha), nhưng mức độ ảnh hưởng của Trung Quốc đối với Sihamoni là có giới hạn.²¹

Chính trị nội bộ Campuchia hiện nay chịu sự chi phối gần như tuyệt đối của Thủ tướng Hun Sen và CPP. Trong nhiều thế kỷ qua, ở Campuchia, mỗi khi vua qua đời thường dẫn tới sự tranh giành quyền lực giữa các thế lực trong hoàng tộc và thường dẫn tới các cuộc nội chiến nội đa xáo trộn. Tuy nhiên, trong giai đoạn hiện nay, sau khi N. Sihanouk chết, điều này đã không còn tái diễn vì trước khi chết N. Sihanouk đã

²¹ Nguồn: Trích dẫn một phần từ điện mật của ĐSQ Mỹ tại Phnom Pênh tại trang www.wikileaks.ch và trao đổi trực tiếp của tác giả với một số cán bộ ngoại giao Campuchia tháng 10/2012.

chuyển giao ngai vàng thành công cho con trai là N. Sihamoni. Bản thân Vua Sihamoni đã được sự chấp thuận của nhiều phe phái. Hơn nữa, quyền lực của Quốc vương hiện nay không còn nhiều nên cũng không còn dẫn tới sự tranh giành như trước kia.

Vũ đài chính trị Campuchia trong 1 – 2 thập kỷ tới sẽ xoay quanh chức vụ Thủ tướng với nhiều quyền hành hơn. Không loại trừ khả năng xảy ra biến cố, khi Thủ tướng Hun Sen sẽ loại bỏ hoàn toàn hoàng gia để đưa Campuchia chuyển sang chế độ cộng hòa, nhưng khả năng này là nhỏ. Kịch bản dễ xảy ra nhất là hoàng gia sẽ vẫn giữ vai trò như hiện nay, trong khi ông Thủ tướng Hun Sen sẽ tiếp tục làm Thủ tướng thêm 1 nhiệm kỳ nữa cho tới năm 2023 và sau đó sẽ chuyển giao quyền lực dần cho một nhân vật nào đó mà Thủ tướng Hun Sen tin tưởng./.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Milton E. Osborne, (1994), *Osborne: Sihanouk paper*, Nxb. University of Hawaii Press, Honolulu;
2. Milton E. Osborne, (1994), *Sihanouk: Prince of light and darkness*, Nxb. University of Hawaii Press, Honolulu;
3. Richard H. Solomon (2000), "Exciting Indochina", Viện Nghiên cứu hòa bình Mỹ, Washington DC;
4. Kenton Clymer (2004), "The United States and Cambodia, 1969 – 2000": A troubled relationship", Routledge Curzon, London;
5. Ngô Điền (1991), "Campuchia: Nhìn lại và suy ngẫm", Hà Nội;
6. Bộ Ngoại giao, Tài liệu lưu trữ về Campuchia và Đông Nam Á giai đoạn 1979 - 2012, Phòng lưu trữ, Hà Nội;
7. Sihanouk (1960), "Những kỷ niệm êm dịu và chua cay", Paris (nguyên bản tiếng Pháp);
8. Sihanouk (1981), *Chiến tranh và hy vọng*, Nxb. New York, New York (nguyên bản tiếng Anh);
9. Sihanouk (1981), *Từ cuộc chiến chống CIA đến người tù của Khmer đỏ*, Nxb. Công an Nhân dân, ấn hành năm 1982 (bản dịch tiếng Việt);
10. Tài liệu phỏng vấn: Một số cuộc trao đổi trực tiếp của tác giả với cựu Đại sứ Việt Nam tại Campuchia Nguyễn Duy Hưng, cựu Đại sứ Việt Nam tại Lào Huỳnh Anh Dũng và với một số cán bộ ngoại giao của Campuchia thời gian gần đây;
11. Một số thông tin trong điện mật của ĐSQ Mỹ tại Phnom Penh gửi về Bộ Ngoại giao Mỹ tại địa chỉ: www.wikileaks.ch.